

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا و نبينا محمد و آله اجمعين
سَيِّمًا بَقِيَّةَ اللهِ فِي الْاَرْضِيْنَ
تاریخچه دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دکتر علی شیخ الاسلامی

استاد و رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران

بسیار خوشوقتیم که توفیق رفیق آمد تا شماره‌ای دیگر از مجله ارزنده دانشکده ادبیات و علوم انسانی را به اهل علم و ادب عرضه کنیم. چنانکه می‌دانید این مجله یکی از معتبرترین و سابقه دارترین مجلات علمی - ادبی کشور است که همیشه جلوه‌گاه اندیشه‌ها و نظریه‌های عمیق و دقیق دانشگاهیان محترم بوده و از مراجع و مآخذ اهل تحقیق و تتبع بشمار آمده است. اینجانب اگر چه در این یادداشت کوتاه که به عنوان درآمد و دیباچه بر این شماره مجله نوشته‌ام در اندیشه ارائه مقاله‌ای مفصل نبوده و نیستم اما سابقهٔ چهل و چهار ساله نشر این مجله زمینه مناسبی است تا در این مقدمه به معرفی اجمالی دانشکده ادبیات و علوم انسانی بپردازم و شما را با گوشه‌هایی از این مجموعه عظیم و مهم دانشگاهی که از ارکان اصلی دانشگاه تهران است آشنا کنم و یادآور شوم که خوانندگان محترمی که مایلند به این دانشکده و سابقه طولانی و خدمات علمی و ادبی آن معرفت تفصیلی پیدا کنند می‌توانند به شماره منتشر در سال ۴۷ - ۴۶ این مجله که از آغاز تا به انجام آن به تاریخ و تعریف دانشکده ادبیات و علوم انسانی اختصاص یافته و شرح تفصیلی همه گروه‌ها و درسها و مقررات و آئین نامه‌ها و آمارها و برنامه‌ها و بالاخره تمام ابعاد معرفی دانشکده را دارد مراجعه فرمایند. بدیهی است آنچه در این نوشتار آمده خلاصه و

اجمالی از این شماره، همراه با بیان موضع و موقع امروزین این دانشکده است. تاریخ دانشکده ادبیات و علوم انسانی از سال ۱۲۹۶ یعنی سال تأسیس دارالمعلمین مرکزی آغاز می‌شود و در سال ۱۳۰۷ شمسی که دارالمعلمین عالی به دارالمعلمین مرکزی افزوده شد بر طبق اساس نامه‌ای که در ۲۱ آذر ماه ۱۳۰۸ به تصویب مجلس شورای ملی رسید دارالمعلمین به دو شعبه ادبی و علمی تقسیم و در ۹ اسفند ۱۳۱۲ به دانشسرای عالی تغییر نام یافت.

در سال ۱۳۱۳ بر اساس تصویب شورای عالی فرهنگ، دو دانشکده، یکی دانشکده ادبیات و دیگری علوم تأسیس شد که چون برنامه تحصیلی آنها با دانشسرا مطابقت داشت این دو دانشکده با دانشسرا تا سال ۱۳۲۱ با هم به همکاری خود ادامه دادند و در آن سال دانشکده ادبیات از دانشکده علوم جدا شد اما دانشکده ادبیات و دانشسرا تا سال ۱۳۳۴ با یک سازمان اجرایی و آموزشی اداره می‌شد و از آن تاریخ از یکدیگر جدا و سرانجام در سال ۱۳۳۷ به محوطه اصلی دانشگاه تهران منتقل شد.

پیش از شهریور ۱۳۲۰ دانشکده ادبیات ۵ رشته تحصیلی زبان و ادبیات فارسی، فلسفه و علوم تربیتی، تاریخ و جغرافیا، زبان خارجی و باستان‌شناسی داشت که تعداد دانش‌آموختگان آن تا سال ۱۳۱۹ جمعاً یکصد و چهار (۱۰۴) نفر و این تعداد در سال تحصیلی ۴۶ - ۴۵ به چهار هزار و چهارصد نفر رسید. بدیهی است ذکر تغییرات و تحولاتی که از آن تاریخ تا به امروز بر این دانشکده رفته است در این مقاله نمی‌گنجد اما اهم پیشرفتهای عبارت است از:

- ۱- تأسیس دوره دکتری زبان و ادبیات فارسی در سال ۱۳۲۲.
- ۲- تأسیس دوره دکتری فلسفه که از سال ۱۳۳۶ آغاز گردیده است.
- ۳- تأسیس دوره دکتری جغرافیا که آن نیز از سال ۱۳۳۶ شروع شده است.
- ۴- در سال تحصیلی ۳۷-۳۸ دوره‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی و در سال تحصیلی ۴۱-۴۲ کارشناسی ارشد روانشناسی و در همان سال کارشناسی ارشد تاریخ و جغرافیا و باستان‌شناسی و هنر دایر گردید.

۵- در نظام آموزشی قبل دوره کارشناسی و دکتری پیوسته بودند یعنی پس از دوره کارشناسی آزمون دوره دکتری برگزار می شد بعدها یعنی در سال تحصیلی ۴۴-۴۵ در فاصله دوره کارشناسی و دکتری دوره کارشناسی ارشد دایر شد. بدین ترتیب دوره های کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، زبان شناسی، زبان انگلیسی و زبان فرانسه و در سال ۴۶-۴۷ کارشناسی ارشد زبان آلمانی دایر گردید. البته برخی از این رشته ها اینک بصورت دانشکده ای مستقل در آمده و از دانشکده ادبیات و علوم انسانی جدا شده است که شرح آن خواهد آمد.

۶- در مهر ماه ۱۳۳۵ چاپ لغت نامه دهخدا با تصویب مجلس شورای ملی، به دانشگاه واگذار شد و سازمان لغت نامه دهخدا بوجود آمد که معرفی آن در بخش مؤسسات وابسته خواهد آمد.

۷- همانطور که مذکور افتاد در سال ۱۳۳۷ شمسی دانشکده ادبیات به ساختمان کنونی آن که در محوطه دانشگاه است انتقال یافت و این ساختمان در فضایی به مساحت بیش از ۱۸۰۰۰ متر مربع و بیش از ۱۳۵۰۰ متر مربع بنا ساخته شد که از کلاسهای متعدد و تالار مطالعه و قرائت، کتابخانه، آزمایشگاه های گوناگون تشکیل یافته و مهمترین آزمایشگاه جغرافیا، روانشناسی، سمعی و بصری تدریس زبانهای خارجی است. تالار فردوسی این دانشکده نیز یکی از مهمترین تالارهای اجتماعات و از مراکز برگزاری مراسم و خطابه های مذهبی - علمی و ادبی دیروز و امروز کشور اسلامی است.

۸- کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی یکی از مهمترین کتابخانه های کشور اسلامی است که هم اکنون بیش از ۱۶۰/۰۰۰ هزار کتاب خطی و چاپی دارد و مجموعه ای بسیار ارزنده است که از سال ۱۳۲۰ تا کنون کتابخانه هایی همچون کتابخانه علامه قزوینی، سیاح، حکمت، امام جمعه کرمان، سعید نفیسی، تقی زاده، عباس اقبال، استاد مدرس رضوی، منوچهر بزرگمهر... به آن پیوسته است. البته برخی از این کتابخانه ها در گروه های آموزشی و مؤسسات تحقیقاتی دانشکده مستقر و برخی از گروهها مثل گروه تاریخ، خود کتابخانه قابل توجه اختصاصی دارند

و بخشی از کتابهای کتابخانه هم به کتابخانه مرکزی دانشگاه انتقال یافته است.
 ۹- این دانشکده دارای چهار مؤسسه معتبر و مهم تحقیقاتی است که مؤسسه روان شناسی آن اخیراً به دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی پیوسته است و سه مؤسسه دیگر عبارتند از:

۱- سازمان لغت‌نامهٔ دهخدا

از روزی که دانشگاه تهران تنظیم و طبع و فروش و توزیع و ادارهٔ سازمان لغت‌نامه را با بودجه آن به دانشکده ادبیات و علوم انسانی واگذار کرده است، این سازمان فعالیت علمی خود را با جدیت آغاز کرده و موفق به نشر این فرهنگ عظیم شده است که ذکر فعالیت‌ها و خدمات مهم و بسیار آن در این مختصر نمی‌گنجد. آنچه گفتنی است آنکه:

۱- در نخستین سالهای پیروزی انقلاب اسلامی آخرین جزوه از مجموعه ۲۲۲ جزوهٔ این لغت‌نامه چاپ و منتشر شد و انتظار پنجاه سالهٔ جامعه اسلامی فارسی زبان به پایان رسید.

۲- مؤسسه با موافقت اولیاء امور دانشگاه تهران و با کمک مولفان، تالیف اثر جدیدی را بنیاد نهاد که بخش مهمی از آن با نام لغت‌نامه فارسی تالیف و چاپ و منتشر شده و بقیه در دست تالیف است.

۳- تجدید چاپ لغت‌نامه نیز با اختصاص اعتباری از سوی نهاد ریاست جمهوری از سال ۱۳۶۲ آغاز گردیده است. البته تخصیص این اعتبار موجب احیاء لغت‌نامه و اتمام آن شد.

۴- اعتبار دیگری از سوی همین نهاد محترم برای تجدید چاپ انبوه لغت‌نامه بوسیله کامپیوتر، به سازمان اختصاص یافت که لغت‌نامه در قطع و اندازه و صحافی مطلوبی منتشر شد. (چاپ اول دوره جدید پائیز ۱۳۷۲ است) امید است تا یکسال دیگر چاپ دوم هم با همکاری مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران و مؤسسه خصوصی انتشارات روزبه انجام پذیرد.

۲ - مؤسسه جغرافیا:

در ماده یکم از اساس نامه این مؤسسه چنین آمده است که «برای پیشرفت تعلیمات و تحقیقات جغرافیایی و شناسایی کامل ایران و کشورهای خارج و ایجاد هماهنگی و همکاری بین مؤسسه های مختلفی که در دانشگاه و وزارتخانه به تعلیم و تحقیق در رشته های جغرافیا توجه دارند، در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران مؤسسه جغرافیا تأسیس می شود» و آنگاه در ماده سوم اهم وظایف مؤسسه را چنین بر می شمرد:

الف - اتخاذ روشهای مناسب برای پیشرفت تدریس و تعلیم علوم مختلف وابسته به جغرافیا...

ب - اجرای برنامه تحقیقاتی به منظور شناسایی علمی ایران از جهات مختلف و آشنایی با مسائل جغرافیایی ممالک دیگر و اشاعه و ترویج علوم وابسته به جغرافیا از طریق کنفرانسها و مباحثات علمی و غیره....

ج - جمع آوری مدارک و کتب و تدوین و چاپ مجموعه ها و نقشه ها و وسائل آزمایشگاهی....

د - ایجاد ارتباط با مؤسسات جغرافیایی بین المللی و انجمنهای جغرافیایی و جلب توجه و همکاری دانشمندان....

ه - اهتمام در تمرکز نتایج فعالیتهای مختلف جغرافیایی که در سازمان های کشور از قبیل اداره جغرافیایی ارتش و سازمان نقشه برداری آمار عمومی و ... انجام می شود و سعی در ایجاد هماهنگی و ... بین آنها.

و - بالاخره همکاری با فرهنگستان و سایر مؤسسات مشابه و تمرکز تعلیمات جغرافیایی و سعی در ایجاد هماهنگی در برنامه و تدوین طرح های لازم.

این مؤسسه هم اکنون فعال و در امور نشر پژوهشی خود فصل جدیدی را گشوده است که اهم آنها عبارتند از:

۱ - طرح اطلس مقاطع ارتفاعی ایران، طرح مصوب آثار و بناهای تاریخی ایران قابل گسترش به اطلس میراث های فرهنگی کشور که مراحل علمی آن آغاز شده است

- و دیگر طرح‌ها که در دست تهیه و بررسی و تصویب می‌باشد.
- ۲- طرح‌های در دست اجراء مؤسسه از قبیل بهره‌برداری پایدار دریاچه گهر، طرح شناخت و احیای محیط زیست طبیعی استان لرستان، طرح شناسایی آلودگی و منابع آلاینده رودخانه‌های سفید رود و
- ۳- نشر مجله اختصاصی مؤسسه جغرافیا که تا کنون شماره‌هایی از آن بچاپ رسیده و در اختیار محققین قرار گرفته است.
- ۴- این مؤسسه از دو کتابخانه معتبر و مستقل برخوردار است.

۳- مؤسسه باستان‌شناسی

این مؤسسه در سال ۱۳۳۸ و با هدف به انجام رساندن پژوهش‌های باستانی در جهت شناساندن فرهنگ و تمدن ایران و ارتقاء سطح علمی تأسیس شده و هم‌اکنون تنها مرکز پژوهش دانشگاهی در سطح کشور است.

این مؤسسه از بدو تأسیس به حفاری‌های مهم و بررسی‌های دقیق باستان‌شناسی با همکاری سازمان‌ها پرداخته است. گزارش آنها را می‌توان در مجله تخصصی مارلیک و کندوکاو که پیش از انقلاب اسلامی از سوی مؤسسه چاپ شده است، دید. گزارش‌های دقیقی از این مؤسسه نیز به زبان‌های مختلف انگلیسی، آلمانی منتشر شده است.

حوزه فعالیت این مؤسسه به سه بخش پیش از تاریخ، بخش تاریخی، و دوره اسلامی و هر بخش خود به قسمت‌های فرعی دیگر تقسیم شده است.

در این مؤسسه طرح‌های پژوهشی نیز در دست اجراء است که اهم آنها، طرح مطالعه سنگ‌های جمع‌آوری شده از تپه‌های باستان‌شناسی اهرنجان (با همکاری دانشکده علوم اجتماعی) مطالعه و پژوهش اسناد دیوانی مجموعه بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی (با همکاری سازمان میراث فرهنگی و موزه ملی ایران) مطالعه و بررسی سفال‌های منقوش به دست آمده از تپه سگزآباد (بصورت پایان‌نامه) است.

این مؤسسه نیز کتابخانه‌ای مهم و مستقل دارد که شامل مجموعه‌ای از کتاب‌های وقفی مرحوم دکتر محمود افشار و کتاب‌های تخصصی باستان‌شناسی است. اخیراً

نیز کتابخانه مرحوم دکتر صالحی به این مجموعه افزوده شده است. برگزاری سلسله سخنرانی‌های علمی و انتشار مقالات تحقیقاتی و طرح ارتباط با مراکز تحقیقاتی دیگر کشورها را از جمله فعالیتهای این مؤسسه می‌توان برشمرد.

۹ - دانشکده ادبیات و علوم انسانی مجله‌ای بسیار معتبر داشته که هر سه ماه یکبار منتشر می‌شده است و نخستین شماره آن در مهر ماه ۱۳۳۲ به چاپ رسیده و آخرین شماره آن همین مجموعه‌ای است که اینک پیش روی شماست. در این مجله که از اعتبار علمی و ادبی خاص در تاریخ انتشارات دانشگاه تهران برخوردار است، معروفترین و برجسته‌ترین شخصیت‌های دانشگاهی کشور به ارائه و عرضه تحقیقات و تبعات خود می‌پردازند. این مجله یکی از مأخذ و مراجع مسلم آخرین تبعات است و امیدواریم با تحولی اساسی و همه جانبه که باید در این مورد پدید آید و این امر جزو برنامه‌های ماست، مجله گذشته از آنکه جلوه‌گاه نظریات ارزنده اهل علم و ادب است، از جهت عرضه و ارائه مقالات و تحقیقاتی در باره معارف الهی و ارتباط دین و ادب و تاثیر شگرف عرفان اسلامی بر تکامل و تعالی زبان و ادب فارسی و مخصوصاً توجه به ادبیات انقلاب اسلامی نیز جایگاه مناسب خود را بیابد. انتخاب هیات تحریریه جدید بهمین منظور بوده است و ما امیدواریم همکاری این عزیزان ارجمند و دیگر همکاران دانشمند ما را در تحقق این هدف بزرگ یار و یاور باشد.

۱۰ - این دانشکده در حال حاضر دارای نه گروه آموزشی به شرح زیر است:

الف - گروه زبان و ادبیات فارسی با ۱۹ نفر عضو هیأت علمی که ۱۲ نفر آنان در رتبه استادی و ۳ نفر در مرتبه دانشیاری و دو نفر در مرتبه استادیاری و دو نفر مربی هستند. تعداد تقریبی مجموعه فعلی دانشجویان این گروه در دوره کارشناسی حدود ۴۰۲ و در مقطع کارشناسی ارشد حدود ۷۰ و در سطح دکتری ۹۰ نفر است.

ب - گروه زبان و ادبیات عربی با هفده نفر عضو هیأت علمی که از آن میان سه نفر استاد و سه نفر دانشیار و ۶ نفر استادیار و بقیه مربی و تعداد تقریبی دانشجویان آن گروه در دوره کارشناسی ۳۲۸ نفر و در مقطع کارشناسی ارشد ۳۵ نفر و در دوره

دکتری ۳۴ نفر است.

ج- گروه باستان‌شناسی با یازده نفر عضو هیأت علمی که یک تن دانشیار و ۶ استادیار و ۴ نفر مربی‌اند. تعداد دانشجویان این گروه در دوره کارشناسی ۳۱۰ نفر و در دوره کارشناسی ارشد ۵۵ نفر است.

د- گروه تاریخ با سیزده نفر عضو هیأت علمی که ۴ نفر آن استاد و ۴ نفر دانشیار و بقیه استادیار و مربی‌اند. تعداد دانشجویان این گروه در سه مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری به ترتیب ۲۹۳ و ۳۰ و ۱۰ دانشجو می‌باشد.

ه- گروه جغرافیا ۱۹ نفر عضو هیأت علمی یعنی ۶ نفر استاد و ۴ نفر دانشیار و ۵ نفر استادیار و ۴ نفر مربی دارد.

این گروه سه گرایش جغرافیای انسانی و جغرافیای طبیعی و کارتوگرافی دارد که تعداد تقریبی دانشجویان سه مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری آن به ترتیب ۸۷۶ و ۷۵ و ۲۸ است.

ر- گروه روانشناسی از دیگر گروه‌های این دانشکده بود که در تصمیمات اخیر دانشگاه به دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی پیوست اما هنوز دانشجویان و استادان این گروه علاوه بر اینکه از لحاظ علمی خود را وابسته به دانشکده ادبیات می‌دانند کار آموزشی خود را هم در این دانشکده ادامه می‌دهند. این گروه سیزده عضو هیأت علمی با سه استاد و یک دانشیار و سه استادیار و ۶ مربی دارد تعداد تقریبی دانشجویان آن در دوره کارشناسی ۱۹۷ و در دوره کارشناسی ارشد ۳۵ دانشجو است.

ز- گروه زبان‌شناسی همگانی: قبلاً باید یادآور شد که از سال ۴۴-۱۳۴۳ که گروه زبان‌شناسی همگانی و زبانهای باستانی برای دوره‌های فوق‌لیسانس و دکتری دانشجو پذیرفته است این دو گروه یک گروه محسوب می‌شد اما از سال ۷۱-۷۰ به دو گروه زبان‌شناسی همگانی و گروه فرهنگ و زبانهای باستانی تقسیم گردید که گروه نخست ۵ نفر عضو هیأت علمی با ۱ استاد و ۲ دانشیار و ۲ استادیار دارد و تعداد دانشجویان آن در کارشناسی ارشد ۳۱ و دکتری ۴ نفر است.

ح - گروه فرهنگ و زبانهای باستانی نیز ۴ نفر عضو هیأت علمی ۳ استاد و ۱ استادیار و تعداد تقریبی دانشجویان کارشناسی ارشد آن ۳۰ و در دوره دکتری ۵ نفر است.

ط - گروه فلسفه نیز یکی از گروه‌های مهم دانشکده است که با ۱۳ عضو هیأت علمی که هفت تن از آنان استاد و شش نفر استادیار است فعالیت می‌کند این گروه در سه مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری و به ترتیب ۱۹۸ و ۳۸ و ۱۰ دانشجویان دارد.

یادآوری - تعداد واحدهای درسی هر یک از رشته‌های مذکور و برنامه تفصیلی درسی آنها در هر یک از نیمسالهای تحصیلی و در دوره‌ها و مقاطع گوناگون دانشکده تابع مقررات عمومی آموزش دانشگاه و بر اساس مصوبات شورای عالی برنامه‌ریزی شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

۱۱ - این دانشکده علاوه بر گروه‌های مذکور بخشی با عنوان بخش زبان و ادبیات فارسی مخصوص خارجیان دارد که تأسیس آن به سال ۱۳۲۲ بر می‌گردد و هدف آن پذیرش دانشجویان خارجی برای تحصیل زبان و ادبیات فارسی است.

این بخش برنامه درسی خاصی دارد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده است و دارای دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری است که هر ساله آمادگی پذیرش حدود ۱۵ دانشجو دارد و دانشجویانی می‌توانند در این بخش تحصیل کنند که دارای درجه کارشناسی در زبان و ادبیات فارسی از کشورهای خارج و یا کارشناسی ارشد برای ورود در دوره دکتری باشند. بدیهی است در مدرک فراغ از تحصیل آنان قید می‌شود گواهی مخصوص دانشجویان خارجی است.

تعداد تقریبی دانشجویان در حال حاضر ۲۰ نفر دانشجو از کشورهای پاکستان، بنگلادش، کره جنوبی و چین است.

۱۲ - جمع کل نیروهای انسانی شاغل در دانشکده از استادان و کارکنان حدود ۲۵۰ نفر است که از این تعداد ۱۳۰ نفر از کارکنان در واحدهای گوناگون امور آموزشی، کتابخانه، امور دانشجویی، حسابداری، امور عمومی، دبیرخانه،

گروه‌های آموزشی، انتشارات، آزمایشگاه‌ها و حوزه مدیریت اشتغال دارند و تعداد
اعضاء هیأت علمی نیز یکصد و بیست نفرند که باید در همین جای یادآور شوم که این
استادان محترم علاوه بر آنکه در هر یک از گروه‌ها و مخصوصاً در دوره‌های
تحصیلات تکمیلی و عالی به تعلیم و تدریس و راهنمایی و ارشاد و مشاوره
رساله‌های کارشناسی ارشد و دکتری مشغولند هر کدام عهده‌دار سمت‌های بزرگ
دانشگاهی و اجرایی در سطح آموزش عالی و اداره کنندگان دروس دوره‌های
تحصیلات تکمیلی ادبیات و علوم انسانی در سطح دانشگاه‌های تهران و بعضاً
کشورند و در بسیاری از شوراها و مجامع عالی تصمیم‌گیری در آموزش عالی
عضویت دارند و در توسعه و تعالی فرهنگ و آموزش عالی سهم بسزایی دارند
برخی از این همکاران از اعضاء اصلی شورای عالی انقلاب فرهنگی و عده بیشتری
عضو کمیته‌های تخصصی شورای عالی برنامه ریزی و عموماً از چهره‌های برجسته
و خدمتگذار انقلاب و نظام مقدس اسلامی و آموزش عالی کشورند که گذشته از
خدمات علمی داخلی و ارائه مقالات و تحقیقات در بیشتر مجامع بزرگ علمی
جهان نیز عضویت و شرکت داشته و به معرفی ارزشهای والای الهی و علمی کشور
اسلامی مبادرت می‌ورزند.

و آخرین نکته آنکه دانشکده ادبیات در گذشته از مجموعه واحدهای بزرگی
همچون علوم تربیتی، علوم اجتماعی - زبانهای خارجی و روزنامه نگاری و ..
تشکیل یافته بوده است که بسیاری از این رشته‌ها و واحدها اینک بصورت
دانشکده‌ای مستقل فعالیت دارند و از آن میان دانشکده علوم تربیتی و دانشکده
علوم اجتماعی و بلاخره دانشکده زبانهای خارجی است که دو دانشکده پیش از
انقلاب و دانشکده زبانهای خارجی پس از انقلاب استقلال یافته است.